

УДК 37.014.543:[004:005.931(045)

Яна МАЛИХІНА

*доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки,
методики та менеджменту освіти Української інженерно-педагогічної академії,
м. Харків, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ФІНАНСАМИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК КОМПОНЕНТ ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗОВНІШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ

У статті розглянуто проблему використання інформаційних технологій в управлінні фінансами закладу вищої освіти як компонент взаємодії із зовнішнім середовищем. Проаналізовано компоненти інформаційного середовища ЗВО.

Розглянуто їх вплив на управління фінансовим документообігом у закладах вищої освіти. Показано взаємодію між внутрішнім і зовнішнім середовищем закладу вищої освіти у контексті використання інформаційних технологій. Автор приходять до висновку, що Вдосконалення системи інформаційного забезпечення ЗВО доцільно здійснювати в сукупності усіх чинників, які мають прямий чи опосередкований вплив на фінансове становище ЗВО.

Ключові слова: інформаційні технології, ЗВО, зовнішнє середовище, внутрішнє середовище, документи, фінанси.

Вища освіта в Україні, як й інші сфери виробничої та невиробничої діяльності, все гостріше відчуває необхідність пристосування до умов ринкового середовища. Вищий навчальний заклад (ВНЗ), як і будь-яка організація, вимагає побудови ефективної системи управління. Разом з тим ВНЗ є недостатньо вивченою, з погляду теоретичного й практичного менеджменту, організацією [5].

Інформаційна парадигма, що прийшла у сферу комунікацій з точних та прикладних наук у поєднанні з іншими підходами (зокрема, синергетичним) дозволяє ВНЗ створювати власне інформаційне середовище (ІС), центральним елементом якого є навчальна документація. В цьому середовищі відбувається функціонування навчальної документації, котра існує і в паперовій, і в електронній формах. Електронні форми існування документів зумовлені розвитком та використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Тому електронна документація ВНЗ, зокрема фінансова, є обов'язковою складовою його комунікаційного потенціалу, що формує інформаційне середовище ВНЗ, що є складовою внутрішнього середовища ВНЗ загалом.

Беззаперечним є факт, що інформація має велике значення для внутрішнього управління освітнім закладом і його зовнішніх контактів, і особливо для прийняття рішень в процесі фінансової діяльності ВНЗ, що і зумовлює необхідність дослідження цього питання.

Окремі теоретичні і практичні аспекти взаємодії різних організацій із зовнішнім середовищем розкриваються в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених (С. Березняк, О. Виханський,

В. Герасимчук, Ю. Конаржевський, М. Кондаков, В. Кричевський, С. Мохначев, О. Наумов, С. Олійник, М. Портер, Р. Фатхутдінов, П. Ясінець та ін.). Розробкою теорії управління ВНЗ займалися такі провідні науковці, як: В. Бондар, В. Бегей, Ю. Васильєв, Г. Єльнікова, В. Зверева, Ю. Конаржевський, В. Маслов, Н. Островерхова, А. Харківська, Т. Шамова, та ін. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що окремими аспектами дослідження систем займалися П. Анохін, В. Афанасьєв, Ю. Конаржевський, Н. Кузьміна, В. Якунін та ін.

Питанням вдосконалення інформаційного забезпечення підприємств та організацій як одного з чинників їх економічного зростання приділяється увага багатьох науковців, серед яких Бутова Р., Верба В., Глівенко С., Лапін Є., Павленко О., Корнев Ю., Матвієнко О., Мельник А., Пархоменко О., Твердохліб М., Шаралов О. Особливості інформаційного забезпечення фінансової діяльності ВНЗ досліджено у працях вчених Боголіб Т., В. Кривцова, А. Кулика, Андрієнко В., Лев Т. та ін.

Заклад вищої освіти являє собою складну, відкриту систему, основною метою діяльності якої є забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти, підготовка фахівців для потреб суспільства і держави. Для досягнення поставленої мети ЗВО має бути забезпечений якісним інформаційним забезпеченням, що є запорукою прийняття ефективних управлінських рішень в процесі надання освітніх послуг [6].

Вітчизняними науковцями підкреслюється роль інформації як одного з найважливіших ресурсів, який забезпечує розвиток та успішну діяльність будь-якого суб'єкта господарювання. Інформація в

сучасному суспільстві розглядається як стратегічний ресурс, який сприяє економії усіх існуючих видів ресурсів [7, 73].

М. Мартиненко характеризує інформацію як один із найважливіших видів ресурсів процесами накопичення, збереження, поширення і використання якого в масштабі організації загалом необхідно управляти [2, 96].

Р. Бутова визначає інформацію як найважливіший ресурс підприємства і невід'ємний чинник його господарської діяльності на усіх рівнях управління: стратегічному, тактичному, оперативному [2, 5].

Отже, управління на усіх етапах функціонування господарюючого суб'єкта невід'ємне від відповідного інформаційного забезпечення.

В ІС ВНЗ відбуваються процеси створення, зберігання, обробки, передачі та споживання інформації. Для здійснення цих процесів необхідні матеріально-технічні та інтелектуальні ресурси. ІС вищих навчальних закладів одночасно є і базою для діяльності професорсько-викладацького складу, керівництва, студентів, штату інформаційних працівників, і результатом їх професійної діяльності [8].

Питання створення та функціонування ІС ЗВО розглядаються як ІТ-спеціалістами, так і викладачами. В різних джерелах можна знайти різні підходи до розуміння суті і структури ІС.

Застосування ІКТ істотно розширює склад і можливості деяких компонентів ІС. Це дозволяє використовувати: бази даних; інформаційно-довідкові та пошукові системи; електронні підручники, практикуми, довідники та енциклопедії; Інтернет-ресурси тощо. Значно розширюється інструментарій внутрішньої та зовнішньої діяльності ВНЗ (контролюючі програми), засоби комунікацій та збереження даних (локальні комп'ютерні мережі, Інтернет-сервіси, Інтернет-офіси, хмарні сховища даних, електронна пошта, віртуальні диски, флешки тощо) [3].

Під час спілкування із внутрішнім середовищем підтримуються інформаційні зв'язки з усіма відділами та службами закладу. Ці зв'язки передбачають:

- передачу інформації на одному рівні управління ЗВО (наприклад, узгодження сум використання коштів на проведення конференцій між проректором з економічної роботи та проректором з наукової роботи; оновлення бібліотечного фонду передбачає попередній аналіз та подання пропозицій проректором з навчальної роботи проректору з економічної роботи; головний бухгалтер повідомляє проректора з економічної роботи про наявність економії по фонду оплати праці з подальшою пропозицією щодо напрямів викори-

стання цих коштів). Ці зв'язки здійснюються на підставі наказів, розпоряджень ректора, посадових інструкцій, звітів;

- обмін інформацією за ієрархічними рівнями передбачає повідомлення про поточні завдання, зміни в кошторисах, програмах, штатному розписі. Отже, проректор з економічної роботи доводить інформацію до начальника планово-фінансового відділу щодо змін в обсягах фінансування з бюджету з вказівкою внести відповідні коригування в дохідну та видаткову частини кошторису ЗВО; працівники бухгалтерії інформують головного бухгалтера про факти нераціонального використання матеріальних та фінансових ресурсів;
- горизонтальні зв'язки передбачають обмін інформацією між структурними підрозділами з приводу організації та оптимізації фінансових потоків ЗВО. На підставі калькуляції, розробленої планово-фінансовим відділом, бухгалтерія встановлює ціну на окремий вид послуг; на основі показників штатного розпису, розробленого відділом кадрів та планово-фінансовим відділом, визначається фонд оплати праці закладу та формуються видатки кошторису за відповідними статтями економічної класифікації; за даними бухгалтерії щодо наявної дебіторської заборгованості юридичний відділ здійснює позовно-претензійну роботу з недобросовісними платниками [1];
- обмін інформацією по вертикалі здійснюється шляхом видання наказів, розпоряджень, надання вказівок, завдань, проведення нарад. Як приклад, можна навести видання ректором наказу про здійснення економії матеріальних, паливно-енергетичних та фінансових ресурсів з покладанням відповідальності на проректорів; видання наказу про проведення інвентаризації грошових коштів у касі та товарно-матеріальних цінностей на складі.

Слід зазначити, що наявність інформації про стан зовнішнього та внутрішнього середовищ навчального закладу та процеси, які відбуваються у ньому, є одним з визначальних чинників формування ефективної системи управління фінансовими ресурсами ЗВО.

Зовнішнє середовище ВНЗ поділяється на середовище прямого впливу та середовище непрямого впливу. Середовище прямого впливу становлять органи законодавчої і виконавчої влади України, банківські та фінансові установи, органи управління ВНЗ, контролюючі органи, інші навчальні заклади, контрагенти, а також громадськість. Воно формує зовнішню інформацію про зміни в законодавчій та нормативній базі, про конкурен-

тів (ціни на освітні послуги в інших закладах освіти), умови постачальників (вартість товарів, робіт та послуг, які споживає в процесі діяльності ВНЗ), думку громадськості щодо організації та забезпечення навчального процесу тощо [6].

Особливе місце в структурі зовнішнього середовища ВНЗ посідають постачальники товарів, виконавці робіт та послуг. Взаємовідносини ВНЗ з контрагентами мають договірний характер. Постачальники та підрядники визначаються за найкращою пропозицією «ціна-якість» на підставі наданих ними пропозицій (рахунків, кошторисів). При цьому важливо мати максимально повну, об'єктивну та своєчасну інформацію щодо якнайширшого кола постачальників. Лише за умов наявності відповідної інформації можливо обрати найвигідніші умови з метою раціонального використання фінансових ресурсів навчального закладу [4]

Під час спілкування з громадськістю, зокрема із зазначеними вище представниками, особлива увага приділяється створенню певного іміджу чи образу ЗВО та формуванню його авторитету. З цією метою до відома потенційних споживачів освітніх послуг за допомогою сайту ЗВО, що входить до ІС доводиться інформація про стан матеріально-технічного та фінансового забезпечення закладу, перспективи та напрями розвитку, вартість освітніх послуг, соціальні аспекти діяльності ЗВО.

Отже, веб-сайт ЗВО є важливим базовим компонентом ІС. Веб-сайт сьогодні призначений стати центральним елементом комунікаційної політики ЗВО, адже він надає широкий спектр додаткових можливостей здійснення комунікацій та навчального процесу. Це сприяє формуванню ефективного ІС, адже тепер ЗВО має можливість надавати користувачам додатковий сервіс: забезпечувати їх актуальною інформацією, здійснювати дистанційне навчання, ефективніше проводити навчальний і науковий процеси та ін. Також наявність власного веб-сайту забезпечує ефективне позиціонування ЗВО на ринку освітніх послуг в Інтернет-середовищі, що дає можливість користувачеві отримати значно більше інформації та скласти більш повне уявлення про ЗВО та його послуги та сприятливо впливає на фінансове положення ЗВО.

Загальними перевагами ІС ЗВО, зокрема з точки зору управління фінансами, є: віддалена робота з інформацією; збереження та обмін інформацією без «прив'язки» до часу, певного робочого місця та флеш-накопичувача або будь-якого іншого зйомного носія інформації; безкоштовність зберігання інформації; вільний доступ; підтримка різних форматів.

Відзначимо, що на сьогодні активно застосовуються такі способи надання електронних на-

вчально-методичних матеріалів: зберігання на електронному диску (флешці); розміщення на веб-сайті ЗВО; пересилання на загальну електронну поштову скриньку, обмін документацією у локальній мережі ЗВО тощо. Поступово буде відбуватися активне застосування он-лайн-офісів для роботи з електронними матеріалами. Адже це позбавляє їх необхідності, наприклад, зберігати документи у електронній поштовій скриньці або на флеш-накопичувачу.

Отже, сьогодні з'явився ще один перспективний компонент ІС ЗВО, котрий поступово впроваджується у діяльність ЗВО ТА дозволяє працювати з електронними навчальними документами оперативно та у вільному доступі, у той же час із можливістю захисту даних паролями та розмежування прав доступу.

Необхідно згадати також і про зовнішні фактори впливу на ІС ВНЗ, до яких належать: держава; інформаційно-навчальні, консультаційні центри та служби; інші вищі навчальні заклади; інфраструктура інформаційного ринку тощо. Отже, ІНС вишу формує вхідний потік інформації, що надходить із зовнішнього середовища та вихідний інформаційний потік, що направляється ВНЗ у зовнішнє середовище та містить інформацію про свій потенціал, навчальні можливості, послуги та потреби [8].

Таким чином, підводячи підсумок, можна окреслити певні тенденції розвитку ІС сучасного вищого навчального закладу: процеси електронізації документів, документопотоків та комунікаційних каналів ВНЗ; активне впровадження та використання електронних навчальних та навчально-методичних документів; забезпечення багатосторонніх та багатоканальних комунікацій, інтерактивності, інтегрованості та оперативності ІНС ЗВО завдяки застосуванню новітніх ІКТ. Ефективне управління інформаційними ресурсами ЗВО неможливо здійснювати без створення системи інформаційних потоків, що досягається шляхом удосконалення комплексу організаційно-технічних засобів, серед яких є забезпечення устаткуванням, та засобами документування, створення загальної інформаційної бази даних ЗВО та забезпечення доступу до будь-якої інформаційної бази за межами закладу. У процесі управління фінансовими ресурсами керівництво навчального закладу має бути забезпечене повною і своєчасною інформацією для оперативного реагування на ті чи інші події, оцінки ситуації, що склалася, і підготовки управлінського рішення. Вдосконалення системи інформаційного забезпечення ЗВО, на нашу думку, доцільно здійснювати в сукупності усіх чинників, які мають прямиий чи опосередкований вплив на фінансове становище ЗВО.

Список використаних джерел

1. Андриенко В. Н. Система финансового менеджмента государственного высшего учебного заведения (практика построения и использования). Донецк: Юго-Восток, 2000. 92 с.
2. Бутова Р. К. Системы обработки экономической информации: конспект лекций. Харьков: Вид-во ХНЕУ, 2005. 220 с
3. Інформаційне освітнє середовище навчального закладу. Створення електронного навчально-методичного комплексу дисципліни (ЕНМК) 2011. Травень. http://ito.vspu.net/SAIT/inst_kaf/kafedru/matem_fizuka_tex_osv/www/ENK/2011-2012/kompleks_new_magistru/lections/lection_5.htm#10.
4. Информационно-аналитическое обеспечение управления административно-финансовой деятельностью вуза. Харьков: Нац. аэрокосм. ун-т «Харьк. авиац. ин-т», 2003. 265 с.
5. Малихіна Я.А. Особливості ВНЗ як відкритої освітньої системи Наукові записки кафедри педагогіки: зб. наук. праць. Вип. XXXV. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. С. 107-116
6. Малихіна Я.А. Теоретичні і методичні засади управління взаємодією вищого навчального закладу із зовнішнім середовищем: дис. на здобуття наук. ступеня доктора .пед. н.: спец. 13.00.06 «Теорія і методика управління освітою» / Яна .Анатоліївна Малихіна. ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Луганськ, 2015. 479с.
7. Мартиненко М. М. Основи менеджменту: підручник. К.: Каравела, 2005. 496 с
8. Шелестова А. М. Інформаційно-навчальне середовище ВНЗ: основні характеристики // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, (Харків, 24–25 квітня 2014 р.). Х. : ХДАК, 2014. С. 225.
9. Харківська А. А. Імплементация європейських стандартів вищої освіти у закладах вищої освіти / VI міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання освіти і науки» 18 – 19 травня 2018 року / Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. Х. : ХОГОКЗ, 2018. 20с.

References

1. Andrienko V. N. Sistema finansovogo menedzhmenta gosudarstvennogo vysshego uchebnogo zavedeniya (praktika postroeniya i ispolzovaniya). Donetsk: Yugo-Vostok, 2000. 92 s.
2. Butova R. K. Systemy obrobrennja ekonomichnoji informaciji: konspekt lekcij. Kharkiv: Vyd-vo KhNEU, 2005. 220 s
3. Informacijne osvitnje seredovyshhe navchaljnogho zakladu. Stvorennja elektronnogho navchaljno-metodychnogho kompleksu dyscypliny (ENMK) 2011. Travenj. http://ito.vspu.net/SAIT/inst_kaf/kafedru/matem_fizuka_tex_osv/www/ENK/2011-2012/kompleks_new_magistru/lections/lection_5.htm#10.
4. Informatsionno-analitcheskoe obespechenie upravlennya administrativno-finansovoy deyatel'nostyu vuza. Kharkov: Nats. aerokosm. un-t «Khark. aviats. in-t», 2003. 265 s.
5. Malykhina Ja.A. Osoblyvosti VNZ jak vidkrytoji osvitnjoji systemy Naukovi zapysky kafedry pedaghohiky: zb. nauk. pracj. Vyp. KhKhKhV. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, 2014. S. 107-116
6. Malykhina Ja.A. Teopetychni i metodychni zasady upravlinnja vzajemodijeju vyshhgho navchaljnogho zakladu iz zovnishnim seredovyshhem: dys. na zdobuttja nauk. stupenja doktora .ped. n.: spec. 13.00.06 «Teorija i metodyka upravlinnja osvitoju» / Jana .Anatolijivna Malykhina. DZ «Lughansjkyj nacionalnyj universytet imeni Tarasa Shevchenka». Lughansjk, 2015. 479s.
7. Martynenko M. M. Osnovy menedzhmentu: pidruchnyk. K.: Karavela, 2005. 496 s
8. Shelestova A. M. Informacijno-navchaljne seredovyshhe VNZ: osnovni kharakterystyky // Kuljtura ta informacijne suspiljstvo KhKhI stolittja : materialy vseukr. nauk.-teoret. konf. molodykh uchenykh, (Kharkiv, 24–25 kvitnja 2014 r.). Kh. : KhDAK, 2014. S. 225.
9. Kharkivsjka A. A. Implementacija jevropejsjkykh standartiv vyshhoji osvity u zakladakh vyshhoji osvity / VI mizhnarodna naukovo-praktychna konferencija «Aktualjni pytannja osvity i nauky» 18 – 19 travnja 2018 roku / Kharkivsjkyj nacionalnyj ekonomichnyj universytet imeni Semena Kuznecja. Kh. : KhOGhOKZ, 2018. 20s.

Малихіна Я. Інформаційні технології в управлінні фінансами університету вищої освіти як компонент взаємодії з зовнішнім середовищем

В статті розглянуто проблема використання інформаційних технологій в управлінні фінансами вузів як компонент взаємодії з зовнішнім середовищем. Проаналізовані компоненти інформаційного середовища вузу. Розглянуто їх вплив на управління фінансовим документооборотом в вузі. Показано взаємодію між внутрішнім і зовнішнім середовищем вузу в контексті використання інформаційних технологій.

Ключові слова: інформаційні технології, вузов, зовнішня середовище, внутрішня середовище, документи, фінанси.

Malykhina Ya. Information technologies in financial management of institutions of higher education as a component of interaction with the external environment

In the article the problem of information technology in the management of financial institutions as part of the interaction with the environment. Analyzed the components of the information environment university. Consider their impact on the financial document at the university. Showing the interaction between internal and external environment of universities in the context of information technology.

Key words: information technology, universities, environment, internal environment, documents, finances.

Стаття надійшла до редколегії 13.05.2018